

РИТОРИЧНІ ВИСЛОВЛЕННЯ У НІМЕЦЬКОМУ І УКРАЇНСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Безугла Л.Р., доктор філол. наук (Харків)

В лінгвістиці існує багата традиція вивчення риторичного питання (далі – РП) – питального речення, яке не є власне питанням. У найбільш загальному вигляді можна виокремити два напрями вивчення цього явища – стилістичний і прагматичний. Стилiстичний напрям концентрується на ролі РП у розкритті стилістично значущих аспектів змісту. Прагматичний підхід дозволив встановити, що в діалогічному дискурсі РП слугує реалізації різних мовленнєвих актів (далі – МА). Крім того, окреслено концепцію риторичності, що дозволяє говорити про риторичні твердження (далі – РТ) і риторичні спонукання (далі – РС).

У доповіді риторичність розглядається як властивість не речень або МА, а висловлень стандартизованої структури. Висловлення розуміється статично – як висловлене, актуалізоване речення. Метонімічне переосмислення цього терміну дозволяє назвати риторичним і МА: риторичний МА має місце, якщо він реалізований за допомогою риторичного висловлення. Тож риторичність є властивістю висловлень стандартизованої структури, які у дискурсі можуть спричиняти переосмислення вираженої пропозиції (афірмативної в заперечну і навпаки), що зумовлює посилення або послаблення реалізованої іллокуції.

Риторичні висловлення включають РП, РТ і РС, які здебільшого являють собою специфічні стандартизовані риторичні формули, які можуть бути віднесені до фразеофаблонів (інакше – синтаксичних фразеологізмів, синтаксичних фразеосхем, фразеологізованих синтаксичних зразків, речень фразеологізованої структури), оскільки вони мають ідіоматичність і модельованість. Фразеошаблони становлять синтактико-семантичні структури, значення яких марковано незалежно від лексичного наповнення. Вони будуються не за активними правилами, а за ідіоматичними моделями, які закорінені в мові.

Риторичні висловлення є національно специфічним явищем, вони прив'язані до конкретної мови. РП в німецькій і українській мові мають широкий

спектр моделей: *Ist es ein Wunder, dass ...?*, *Wen wundert es, dass ...?*, *Ist es verwunderlich, dass ...?*, *Kann man sich wundern, dass ...?* *Glaubst du...*, *Meinst du...?*, *Wer sagt, dass ...?*, *Warum / Wozu... (Inf.)?*; *Кому потрібно ... (Nomen)?*, *Хіба ... ?*, *(I) чого це ...?*, *Хіба можна ... ?*, *Невже треба ..., щоб... ?*, *(To) ... я (тобі) що, ...?*; *... чи що / хто?*; *Щоб...?: Чи...?*; *Це...?*; *Чи ви всі думаєте, що ... ?*; *Ну може ..., чи ні?*; *Чи не здається тобі, що ... ?*; *Навіщо ... ?*; *Куди тобі ... ?*; *А що мені, ... (Inf.)?*; *... (N.) навіщо?*; *Що ти в ... (N.) розумієш?*, *Як той ... (N.) ... (Adj.), то чого це він ...?*, *І як це ви ... та ...?*, *Який же то ... (N.)?* Поширені і мовленнєві кліше: *Wozu auch?*, *Warum (auch / denn) nicht?*, *Wo / Was (denn) sonst?*, *Was dann?*, *Wäre das nicht?*, *Wer weiß?*, *Was bringt's?*, *Was verlangst du mehr?* *Was soll's schon?* *Ist denn nicht?*; *А чому (б) ні?*; *Яке це має значення?*; *А хто його знає?*; *Який же ще?*; *Кому це потрібно?*; *А що я там не бачив?*.

РТ є менш вживаними: *Akkusativobjekt + möchte ich sehen (+ Relativs.)*; *Als hätte / wäre + Sub. + Inf.*; *Als tät + Sub. + Inf.*; *Als ob + Sub. + Präd.*; *Gerade + Ob. + werde ich + Inf.*; *Jetzt musst Du mir nur noch empfehlen + Inf.*, *Und das nennst Du + N.!*; *Das will + Inf.!*; *Und so was soll + Inf.!*; *Und das soll + N. heißen!*; *Und das heißt (wohl) + N.!* *Знайшов ... (N.)*, *Мені саме тепер до...*, *Можна подумати, що...*, *Він / вона ... (V.)!*, *То ти / він що, ...?*, *Щось не бачив, щоб...*, *От що значить...!*, *Краще б спитав ..., У тебе / вас ... (V.)*, *Теж мені ... (N.)*, *Це ж треба так ...!*

Найменше моделей демонструють РС: *Sagen Sie mir nur noch + Objektsatz*; *Sagen Sie das + Dativobjekt*; *Sag bloß + Objektsatz* u.Ä. *Знайдіть / знайди хоч одного ..., який би ...!*, *Скажіть, будь ласка, ... !*, *Тільки не кажи мені, що б я...*, *Ти ще скажи мені ... (Inf.)*, *Давай, ... (Imp.)!*

Базові моделі риторичних висловлень можуть модифікуватися модальним частками й дієсловами, умовним способом дієслова, порівнянням, запереченням, парентезою, еліпсисом. Риторичність може виникати й тільки завдяки контексту.

Риторичні висловлення реалізують МА з асертивною, директивною, комісивною або експресивною іллокуцією, у тому числі іронічною.